

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

จังหวัดอุบลราชธานี มีคำขวัญว่า “เมืองดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์” โดยเฉพาะข้อความที่ว่า “เมืองดอกบัวงาม” นั้น ทำให้ประชาชนที่มาเยือนและประชาชนชาวจังหวัดอุบลราชธานีมีความเห็นว่า “ไม่เห็นมีดอกบัวงาม” จากความเห็นนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันของบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรภาครัฐและเอกชน และมีแนวความคิดว่าทุกคนต้องรวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์เมืองอุบลให้เป็น “เมืองแห่งดอกบัวงาม” ที่ปรากฏเป็นรูปธรรม โดยได้จัดตั้งเป็น “เครือข่ายชาวอุบลคู่หมักคู่หมักหลานฮักบ้านแปงเมือง” ขึ้น ประกอบด้วย วัดไชยมงคล วุฒิสภาคารมการสมองฯ จังหวัดอุบลราชธานี สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มสืบสานนำฮอยหม่อมเจียงคำ สโมสรไลออนส์อุบลราชธานี สโมสรไลออนส์ศรีนครอุบล ศูนย์ศึกษาพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพมนุษย์ และองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนอื่นๆ รวมทั้งสิ้น 87 องค์กร แล้วจัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจ แผนยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ โครงการและกิจกรรม แผนระยะแรกมี 7 โครงการ และในจำนวนนั้น คือโครงการปลูกบัวทั่วเมืองอุบลเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ 9 โครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากประชาชน พระภิกษุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสมาชิกของเครือข่ายเป็นอย่างดี

ต่อมาในวันที่ 5 กันยายน 2552 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ร่วมกับเครือข่ายชาวอุบลคู่หมักคู่หมักหลานฮักบ้านแปงเมือง จัดเสวนาวิชาการเรื่องบัวขึ้น โดยได้ให้ความรู้ผู้เข้าร่วมเสวนาเกี่ยวกับบัว และการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอในการดำเนินการในอนาคต เช่น 1) โครงการถนนสายบัว 2) โครงการผลิตภัณฑ์บัว 3) โครงการบึงบัวเฉลิมพระเกียรติ 4) โครงการประชาสัมพันธ์ (ทุกคน ทุกบ้าน ทุกแห่งปลูกบัว ทันทิ) 5) โครงการวิจัยพันธุ์บัว 6) หอเทียนชัยกลางบึงบัวเฉลิมพระเกียรติ ร.9 7) หอประชุมนานาชาติ 8) ตำนาน ประวัติศาสตร์เมืองอุบล และ 9) ศูนย์วิจัยบัว โดยเฉพาะโครงการบึงบัวเฉลิมพระเกียรตินั้นที่ประชุมมีความเห็นว่าน่าจะมีการดำเนินการให้เป็นรูปธรรม โดยร่วมกับสโมสรไลออนส์สากล เพราะน่าจะสามารประสานงานนำพันธุ์บัวสายพันธุ์ต่างๆ จากทั่วประเทศและทั่วโลกเข้ามาเพื่อใช้ในโครงการบึงบัวเฉลิมพระเกียรตินี้ได้ ในเบื้องต้นมีการเสนอให้บึงหนองช้าง หรือคนท้องถิ่นรู้จักกันในชื่อบึงหนองขอนเป็นที่ตั้งโครงการนี้เนื่องจากมีความเหมาะสมหลายประการ

บึงหนองช้างหรือบึงหนองขอน เป็นบึงธรรมชาติขนาดใหญ่ที่มีน้ำตลอดปี พื้นที่ประมาณ 509 ไร่ ตั้งอยู่ริมถนนแจ้งสนิท ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 20

กิโลเมตร อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี และองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากใช้เป็นสถานที่จัดงานแข่งเรือยาวประจำปีซึ่งจัดขึ้นในเดือนตุลาคมของทุกปี และเป็นสถานที่จัดงานลอยกระทง ซึ่งทั้งสองงานมีประชาชนทั่วไป ประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอน และเขตองค์การบริหารส่วนตำบลใกล้เคียงอีก 3 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลปะอาว องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อ และองค์การบริหารส่วนตำบลหัวดอน มาเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ที่ตั้งของบึงหนองช้างยังอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด เช่น ศูนย์หัตถกรรมผ้าไหมบ้านปะอาว แหล่งผลิตเครื่องทองเหลือง ที่พักโฮมสเตย์ ศูนย์รวมพันธุ์ไม้หนองซอน วัดบ้านยางน้อย และศูนย์ศิลปาชีพบ้านยางน้อย เป็นต้น

ปัจจุบันของบึงหนองช้างยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ในปี พ.ศ.2552 มีการสำรวจบึงหนองช้างโดยโครงการสำรวจสถานภาพพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนองบึงน้ำจืดของประเทศไทย โดยภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำให้ทราบสภาพทั่วไปและระบบนิเวศของบึงหนองช้าง และเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอนขาดงบประมาณและกำลังคนไม่เพียงพอ และกำลังอยู่ระหว่างรวบรวมประวัติความเป็นมาโดยนักวิชาการขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอน

จากการสัมภาษณ์เบื้องต้นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอนทำให้ทราบว่าในปี 2552 กรมชลประทานโดยสำนักงานชลประทานที่ 7 จังหวัดอุบลราชธานีได้รับจัดสรรงบประมาณในการขุดลอกและกำจัดผักตบชวา และที่ผ่านมานั้นองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานีได้จัดสร้างอาคาร 1 หลัง เพื่อใช้เป็นอาคารสำหรับประกอบกิจกรรมที่จัดขึ้น ซึ่งทั้งสองโครงการนั้นประชาชนมีส่วนร่วมไม่มากนัก องค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอนเองก็มีความต้องการที่จะพัฒนาปรับปรุงฝั่งบริเวณของหนองช้างโดยต้องการให้เป็นสวนสาธารณะสำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่อยู่ในเขตการให้บริการ รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนตำบลใกล้เคียง เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนา และกำหนดแผนงบประมาณทั้งระยะสั้นและระยะยาว ส่วนแนวคิดของโครงการบึงบัวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองซอนได้ทราบข้อมูลจากนายสวัสดิ์ กตะศิลา ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลหนองซอนซึ่งเป็นสมาชิกเครือข่ายชาวอุบลคุ้มลูกคุ้มหลาน อักบ้านแปงเมือง และเห็นด้วยที่จะมีโครงการนี้แต่ควรจะมีการประชาคม และให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการด้วย

การพัฒนาโครงการที่มีผลกระทบต่อสภาพลักษณะหรือสัญลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี รวมไปถึงการที่อาจจะนำพันธุ์บัวหลายสายพันธุ์เข้ามาปลูกในระบบนิเวศหนึ่งนั้น ควรต้องผ่านกระบวนการศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่เดิม แนวทางการพัฒนาที่ทำให้เกิดเป็นรูปธรรม คือ ควรมีการสำรวจและวางแผนผังบริเวณที่เหมาะสม ซึ่งหมายถึงการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การกำหนดองค์ประกอบ

ของโครงการ รูปแบบการบริหารจัดการ งบประมาณ ระยะของการพัฒนา โดยให้ประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนในจังหวัด ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ดังนั้น ในประเด็นที่เป็นประโยชน์และอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยถึงศักยภาพของบึงหนองช้างและการพัฒนาผังบริเวณเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์บัวของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพของบึงหนองช้างว่าเหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ตั้งของ โครงการบึงบัวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คำตอบของงานวิจัยอีกส่วนหนึ่งจะทำให้ทราบสภาพปัจจุบันของที่ตั้งพันธุ์พืช สัตว์ และแผนผังบริเวณที่ได้จากการออกแบบนั้น สามารถนำไปกำหนดเป็นแผนพัฒนาในระยะต่อไปขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองขอน องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี สถาบันการศึกษา และเครือข่ายร่วมภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ผลการศึกษาอาจนำไปต่อยอดการวิจัยเพื่อทดลองการปลูกบัวหลากหลายสายพันธุ์ในสภาพแวดล้อมของบึงหนองช้าง หากผลการศึกษาสรุปได้ว่าบึงหนองช้างมีศักยภาพในการเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์บัว และชุมชนท้องถิ่นตลอดจนประชาชนมีความต้องการให้มีโครงการ โครงการบึงบัวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกิดขึ้นในจังหวัดอุบลอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของที่ตั้งบึงหนองช้าง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของบึงหนองช้างเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์บัวของจังหวัด

อุบลราชธานี

3. เพื่อศึกษาแนวทางการออกแบบวางผังบริเวณบึงหนองช้าง

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของโครงการดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่ ศักยภาพของบึงหนองช้างเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์บัวของจังหวัดอุบลราชธานี จากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย ศึกษาสภาพปัจจุบันของที่ตั้งและระบบนิเวศบึงหนองช้าง และแนวทางการออกแบบวางผังบริเวณบึงหนองช้าง

2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกเครือข่ายภาคประชาชน เจ้าหน้าที่ขององค์การภาครัฐ และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ

3. ขอบเขตด้านสถานที่ที่ทำการศึกษา ได้แก่ บึงหนองช้าง องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขอน จังหวัดอุบลราชธานี

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการทำวิจัย โดยใช้เวลาในการทำวิจัย เป็นเวลา 1 งบประมาณ
(1 ตุลาคม 2553 - 30 กันยายน 2554)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
 - 1.1 ทำให้ทราบสภาพปัจจุบันของบึงหนองช้าง
 - 1.2 ทำให้ทราบถึงศักยภาพและแนวทางการพัฒนาผังบริเวณของบึงหนองช้างในการเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์บัวของจังหวัดอุบลราชธานีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ประชาชน และองค์กรภาครัฐ
 - 1.3 ได้แนวทางในการออกแบบผังบริเวณของบึงหนองช้าง
2. หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์
 - 2.1 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขอน
 - 2.2 องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี
 - 2.3 เครือข่ายชาวอุบลคู่มูลคู่ห้วยลำน้อยบ้านแปงเมือง
 - 2.4 ประชาชนทั่วไป

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ศักยภาพ (Potential) หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ (คณะกรรมการชำระพจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

2. บัว (Water lily) หมายถึง ไม้น้ำชนิดหนึ่งที่มีใบลอยหรือชูพ้นน้ำ ดอกหลากสีเห็นได้ทั่วไปตามแหล่งน้ำ อุบลชาติและปทุมชาติ เป็นชื่อเรียกของบัวเช่นกัน แต่เป็นชื่อเรียกคำกลางๆ ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต “อุบลชาติ” แปลงมาจากคำว่า อุบล หรือ อุดุล ในภาษาบาลีสันสกฤต หมายถึง บัวกินสาย บัวก้านอ่อน บัวผ่น บัวเฟื่อน บัวขาว ที่นักพฤกษศาสตร์จัดอยู่ในวงศ์ (Family) เดียวกัน คือ Nymphaeaceae ชื่อสามัญในภาษาอังกฤษคือ Water lily ส่วน “ปทุมชาติ” นั้น แปลงมาจากคำว่า ปทุม หรือ ปทุม ในภาษาบาลีสันสกฤต หมายถึง บัวหลวง หรือ บัวก้านแข็ง (ปริมลภ (วสุวัต) ชูเกียรติมัน, คมกฤษ ชูเกียรติมัน และเสริมลภ วสุวัต. 2552 : 8)

3. การวางผังบริเวณ (Site Planning) หมายถึง การจัดวางพื้นที่เพื่อการวางอาคาร ทางสัญจร และการใช้ที่ดินทุกชนิดเพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่ดี มีประสิทธิภาพสูงสุดตามศักยภาพของบริเวณ โดยมีความสวยงาม และความปลอดภัยเป็นส่วนสำคัญรวมด้วย (เดชา บุญค้ำ, 2552 : 220)